

Posudek na disertační práci Mgr. Sabiny Mattové
Příspěvek k poznání způsobu obživy na přelomu neolitu a eneolitu
(srovnávací studie západního kulturního okruhu s oblastí Čech a Moravy)

V oblasti samotné výživy nepřináší práce příliš mnoho nového, protože toto téma Mattová v podstatě vyčerpala ve své diplomní práci (Růžičková 2002, Mattovou citováno jako Mattová 2002) a v jejím publikovaném rozšíření (Mattová 2007).

Problémy začínají s názvem tématu, který obsahuje termín “západní kulturní okruh”, upomínající na zastaralou teorii kulturních okruhů, nyní prakticky úplně opuštěnou. Kultury jako je michelsberg nebo cortailod se kdysi řadily do “západního okruhu”. Ačkoliv cortailod může být západního původu, kultura michelsberská, schussenriedská, pfynská a pravděpodobně i horgenská jsou nepochybně původu středoevropského.

To zůstává Mattové skryto, protože souhrnné informace, které reprodukuje o jihoněmeckých a švýcarských kulturách (str.38-39) jsou velmi kusé, michelsberg a schusenried tam úplně chybí. Podobně je tomu v případě Čech a Moravy. Ačkoliv Mattová měla k dispozici svazek o eneolitu z řady Archeologie pravěkých Čech (Neustupný ed.2008), použila ho jenom jednou (str.37) a jinak jeho text ignorovala.

Nejde však jenom o tyto aspekty. Vztah mezi neolitem a eneolitem je v práci zaměřen, ačkoliv pojem časného eneolitu je pro téma klíčový. Na str. 214 a 226 se například Mattová diví, že na západě chybí plastika (charakteristická pro lengyelské skupiny), to je ale mimo jiné podmíněno tím, že neolitické osídlení z tohoto období tam chybí. Na str. 228 zase považuje za zvláštnost “západního okruhu” to, že nemá kopytnaté klíny; je to pochopitelně rovněž důsledek chronologie. Když Mattová srovnává moravskou malovanou keramiku se švýcarským neolitem,

dopouští se hrubé neznalosti chronologie, protože švýcarský "neolit" je současný až s naším eneolitem (po r. 4500).

Nenašel jsem jasné vymezení časného eneolitu, naopak jsou v disertaci pasáže, které ukazují na naprosté nepochopení problémů. Tak například na str. 34 čteme: "Kulturní zařazení tedy odpovídá časovému rozmezí 4200 – 3700 př. Kr., tedy kultura lengyelská (LgK Ib-II, III) na Moravě a mladší IV a pozdní V vypíchané keramiky v Čechách, michelsbergská kultura, starší fáze vývoje kultury nálevkových pohárů, zejména baalberská fáze nálevkových pohárů a také kultury jordanovského substrátu." Odtud vyplývá, že Mattová, podobně jako kulturní historici poloviny minulého století, stlačuje celý mladší neolit, časný eneolit a kus staršího eneolitu do úseku dlouhého 500 let. Na tabulce na str. 37 nechává kulturu s moravskou malovanou keramikou probíhat asi od 4700 do 3600. To odpovídá někdejšímu kulturně historickým teoriím o současnosti moravské malované s velkou částí eneolitu. Radiokarbonová data asi mnoho neváží, jestliže o jedné lengyelské lokalitě na str. 142 stojí (bez komentáře): "datována radiokarbonovou analýzou provedenou H. Quittem na 3620 B. C.". Je to kalibrované datum? Ukazuje na to koncovka B.C., ale v tom případě je pak datum problematické.

Na str. 114 uvádí Mattová pro Čechy jakýsi "IV. stupeň tzv. nepomalované keramiky moravského rázu", který je mi úplně neznámý. Jordanovskou skupinu zařazuje bez poznámky do neolitu – jiného zastánce takové klasifikace už neznám. Je to zcela absurdní zejména u mladší jordanovské, která je jasně eneolitická. Eneolit začíná podle Mattové baalberským stupněm kultury nálevkovitých pohárů, což je postoj poloviny minulého století. To všechno je v naprostém rozporu se 4. svazkem Archeologie pravěkých Čech (2008). Mattová s tím může nesouhlasit, ale musí svůj nesouhlas alespoň stručně zdůvodnit a netvářit se, že uvedená publikace, vydaná Archeologickým ústavem Akademie věd, neexistuje.

Na str. 183 a dále se poprvé (a pak mnohokrát) plošně objevuje termín "nálezový celek" pro soubor určitých artefaktů z různých lokalit (například dřevěných). To je ale naprosto nepřijatelné, protože nálezový celek je termín pro úplně jiný pojem (v archeologii velmi významný).

Je problém, do jaké míry je oprávněné založit celou dizertaci na protikladu dvou geografických celků, jejichž lokality mají tak odlišné prameny a pocházejí ještě nadto z období, které se jen částečně kryje (náš mladší neolit, včetně kultury s moravskou malovanou keramikou, nemá ve Švýcarsku dobře definovatelné období). Zatímco v oblasti jihoněmecko-švýcarské je pramenů k výživě obyvatelstva mnoho, z oblasti česko-moravské chybí téměř úplně. Nechápu, proč Mattová pracně popisuje tolik zdejších lokalit, když jsou v naprosté většině případů k jejímu problému irelevantní: neobsahují statisticky významné soubory pramenů k obživě (maximálně z nich pochází několik kostí, výjimkou jsou Těšetice a Cimburk).

Jednotlivé položky v obou seznamech obsahují nadbytečné množství informací o dějinách výzkumu a většina textu nemá s obživou nic společného, pokud nepřijmeme procesualistickou tézi, že celá kultura je extrasomatickým prostředkem adaptace. Informace jsou výběrové, protože například u Jenštejna ani neuvedla kulturní zařazení (pravděpodobně to není náhoda). Ani ostatní partie o keramice nenaznačují jiný přístup.

V této souvislosti chci říci, že nějaké poznatky vyplývají z výzkumu v oblasti Komořanského jezera (kde některé lokality mají blízko k nákolním stavbám), jeho publikaci však Mattová nezná (Památky archeologické 76, 9-70). Existují i publikované informativní časně eneolitické lokality, které Mattová neuvádí (např. Bylany Nade vsí, Valov).

Je otázka, jak produktivní je sledování přírodních poměrů lokalit, kterému Mattová věnuje velkou pozornost, protože je dávno známo, že pro určité kultury a období jsou tyto poměry stejné. Po pracných analýzách k tomu dospěla i Mattová (str.225 a násl.)

Jen namátkou jsem zjistil, že některé práce, citované v textu, nejsou v seznamu literatury (např. Neustupný 1998). Je pozoruhodné, že Mattová uvádí svoji diplomní práci, kterou napsala pod dívčím jménem Růžičková, pouze jako Mattová 2002. Upravenou tištěnou verzi, kterou publikovala pod jménem Mattová neuvádí vůbec (S.Mattová, Možnosti rekonstrukce obživy minulých populací ve světle sociální teorie, Akta Fakulty filozofické ZČU 3, 2007, 101-123).

O této publikaci není v disertaci ani zmínka a není také uvedena v seznamu literatury. To je už na první pohled nepochopitelné, protože studenti vždy citují svoje publikované práce, pokud se za ně nestydí. K tomu asi u Mattové nemůže dojít. Vylučuji proto, že by se mohlo jednat o omyl. V této souvislosti není nezajímavé, že disertace nemá předmluvu, kde by historie autorčina výzkumu pravěké výživy musela být zmíněna.

Všiml jsem si však, že Mattová ze své tištěné publikace (Mattová 2007) do své disertace opisuje celé dlouhé pasáže. Tak například na str.13 je prakticky beze změny do disertace opsán následující text ze str.106 tištěné publikace:

Osteologický materiál nalézáný při výzkumech je silně redukovaným výběrem ze základního souboru kostí generovaného pravěkými lidmi, kde se výběr redukuje nejen kvantitativně, ale mění se i strukturální složení souboru. Podstatné zkrácení výběru kostí je také důsledkem způsobu konzumace a působí zde i destruktivní faktory (mechanické a fyzikální). K další redukci pak dochází i u jejich uložení v podzemních objektech (*Neustupný 1981*), takže objem zachovaných kostí vlastně vůbec neodpovídá minimální potřebě masa na obyvatele a můžeme zkrácovat i poměr jednotlivých zdrojů. ....

Opačnou tendenci lze pozorovat na archeologických pozůstatcích měkkých. Velké objemy mušlových hromad navozovaly představu, že jde o doklady specializovaného sběračského osídlení, jehož hospodářský základ tvořil sběr mlžů. Ovšem detailní zkoumání vztahů mezi výživovou hodnotou potravy a objemem dochovaných odpadků prokázalo relativní bezvýznamnost mlžů oproti spotřebě masa a ryb (*Venci 1985*). Takže ani v situacích výborného zachování nálezů nemůžeme počítat s přesným obrazem toho, co a v jaké míře bylo vlastně konzumováno (*Carbone - Keel 1985*)...

U rostlinných makrozbytků je, podobně jako je tomu u nálezů osteologických, těžké rozhodnout, v termínech četnosti, zda rostlinný druh reprezentoval v archeologickém kontextu majoritní nebo minoritní zdroj potravy dané komunity, anebo zda šlo o vzorek běžného plevelu nebo krmiva (*Dennell 1976*). Kritikou některých kvantifikačních metod se zabývají Begler a Keatinge (*1979*). Například vážení rostlinných makrozbytků s sebou přináší nepřesnosti; váha zbytků jednoho druhu nemůže být srovnávána s váhou zbytků jiného druhu. V celkové váze by se pak proporce jednotlivých druhů ukázaly zkreslujícími. Podobně i Bohrerova metoda indexu koncentrace semen (*Bohrer 1970*) není přesná a získané indexy pak neposkytují objektivní informace⁴.

⁴ Předpokládáme,

Množství starších kvantitativních modelů vlivu tak rostlinnou potravu považovalo za nedůležitou. Zde je zvláštním případem role rostlinné výživy v mezolitu, kde názory autorů upřednostňovaly závislost populací především na stravě živočišného původu (*Clark 1975; Rozoy 1978*). Takové tvrzení by obstálo, pokud by bylo aplikováno pouze na určitý region, protože intenzita užívání rostlin je v tomto období prostorově velmi variabilní (*Zvelebil 1994*). Pokud jde o období středověku, lze na určitých lokalitách na statisticky reprezentativním vzorku makrofosilií (semen a plodů) spolehlivě určit okruh užitkových rostlin podílejících se na skladbě potravy obyvatel dané lokality jako tomu je například u rekonstrukce synantropní vegetace města Mostu (*Čulíková 1994*).

Obsáhlé opisování je i na jiných stránkách, ale nepovažoval jsem za svůj úkol taková místa vyhledávat.

Osobně se domnívám, že opisování z vlastní práce není v rozporu s autorským zákonem a že není ani nemorální,

- pokud se nejedná o kvalifikační práci (kde autorka na str.2 prohlásila "Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury"
- a pokud je zdroj opisování uveden (citován).

Tyto podmínky nejsou splněny, dokonce se zdá, že Mattová úmyslně necitovala práci, ze které opisovala.

Disertaci nedoporučuji k obhájení.

18. 5. 2012